

SPORT YO'NALISHI TALABALARIDA INGLIZ TILIDA TERMINOLOGIK LEKSIKANI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

Shamirzayeva Z. X.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti tayanch doktaranti

Tayanch soʻzlar: sport terminologiyasi, kasbga yoʻnaltirilgan ingliz tili, terminologik lugʻat, xalqaro raqobatbardoshlik, oʻz-oʻzini rivojlantirish, sport taʼlimida kommunikatsiya.

Ключевые слова: спортивная терминология, профессиональный английский язык, терминологический словарь, международная конкурентоспособность, саморазвитие, общение в спортивном образовании.

Key words: sports terminology, professional English, terminological dictionary, international competitiveness, self-development, communication in sports education.

Резюме:

Nar qanday kasbiy sohada ingliz tilida aniq va toʻgʻri muloqot qilish muhim. Sport faoliyati murabbiylar, sportchilar va mutaxassislar oʻrtasidagi samarali muloqotga asoslanadi. Talabalar sport terminlarini oʻzlashtirganda, murakkab jarayonlar, qoidalar va strategiyalarni tushuntirishda aniqlikka erishadilar. Bu kasbiy muloqotni osonlashtiradi va xatoliklarning oldini oladi.

Резюме:

Четкое и точное общение на английском языке важно в любой профессиональной сфере. Спортивная деятельность основана на эффективном общении между тренерами, спортсменами и специалистами. По мере освоения спортивных терминов учащиеся получают ясность в объяснении сложных процессов, правил и стратегий. Это облегчает профессиональное общение и предотвращает ошибки.

Summary:

Clear and accurate communication in English is important in any professional field. Sports activity is based on effective communication between coaches, athletes and specialists. As students master sports terms, they gain clarity in explaining complex processes, rules, and strategies. This facilitates professional communication and prevents mistakes.

Mutaxassislik tili yoki maxsus maqsadlar uchun til kasb-hunar bo'yicha muloqot qilishda va kasbga ega bo'lish jarayonida o'rganish uchun ishlatiladi [1] Mutaxassislik tilining predmeti tabiiy tilga asoslangan tegishli ilmiy, ilmiy-texnikaviy yoki kasbiy faoliyatning lingvistik mazmunidir. Profilga yo'naltirilgan "Kasbga yo'naltirilgan ingliz tili" yo'nalishi nihoyat 1960-yillarning oxirida shakllangan. Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, mamlakatimizda bu sohani rivojlantirish 1990-yillarning

boshlarida chinakam ommalashgan [2]. 20-asrning 60-80 yillarida nofilologik ta'lim yo'nalishi talabalariga ingliz tilini maxsus maqsadda o'rgatishdan ko'zlangan asosiy maqsad universitet mutaxassisligi bo'yicha adabiyotlarni o'qish va tarjima qilish qobiliyatini shakllantirish edi. Biroq, chet tili asosiy ixtisoslashtirilgan fanlarni o'quv jarayoniga integratsiyalashning qo'shimcha vositasi sifatida amaliy funksiyasini bajarmadi. Metodistlar nofilologik ta'lim yo'nalishi chet tili mutaxassislarining universitetda didaktik tayyorgarligi zaif ekanligini ta'kidladilar [4,5] T.V. Gretskeya to'g'ri ta'kidlaganidek, terminologiyani o'qitish metodikasi ko'pgina dissertatsiya tadqiqotlarida aynan ixtisoslik bo'yicha adabiyotlarni o'qishni o'rgatish kontekstida va kichikroq qismida - turli mutaxassisliklarning faol lug'atini o'rgatish kontekstida ko'rib chiqiladi [6] Hozirgi vaqtda zamonaviy ta'lim jarayonini tashkil etish shaxsiy-faoliyat yondashuviga asoslanadi. Ta'lim markazida o'quvchining shaxsiyati - lingvistik shaxs - uning rivojlanishi manfaatlarida ta'lim jarayoni amalga oshiriladi. Til shaxsi o'z ichida turli darajadagi murakkablikdagi nutq faoliyatini amalga oshirishga tayyor bo'lgan til qobiliyatlari, ko'nikmalari va tayyorgarligining ko'p komponentli to'plamini jamlaydi [11]. Demak, terminologik lug'atni o'rgatish mutaxassislik bo'yicha adabiyotlarni o'qishni o'rganish, hamda turli mutaxassisliklarning faol lug'atini o'rgatish bilan shartlangan. Biroq, bizning nuqtai nazarimizda, zamonaviy ta'lim jarayoni sharoitida terminologiyani o'qitish metodikasi, birinchi navbatda, barcha lingvistik jihatlar (talaffuz, lug'at, grammatika) va barcha tilshunoslik jarayonlari nutq faoliyati turlari (gapirish, o'qish, tinglash va yozish) kontekstida ko'rib chiqilishi kerak. Shu bilan birga, uslubiy qarorlar (o'quv materialini tashkil etish, uslublar, usullar, mashqlar) o'quvchilarning ehtiyojlari, motivlari, qobiliyatlari, faolligi, aql-zakovati va boshqa individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda qo'llanilishi kerak [3]. Terminologiyani rivojlantirishning tildan tashqari manbalari inson faoliyatining ilmiy, ilmiy-texnikaviy va ishlab chiqarish-kasbiy amaliyotidir. Terminologiyaning paydo bo'lishi, pirovardida, mutaxassislar uchun zarur va zarur bo'lgan semantik xususiyatlarni hisobga olgan holda, voqelik hodisalarini to'g'ri nomlashdan foydalanish zarurati bilan izohlanadi. Terminlardan foydalanish zarurati ma'lum so'zlar yordamida tegishli maxsus tushunchalarni tuzatish zarurati printsipli bilan belgilanadi [10]. Kasbiy kompetentlikni shakllantirishda terminologik leksikaning o'zini muhim ahamiyatga ega, chunki har qanday sohaning samarali faoliyati uchun maxsus terminlarni yaxshi bilish zarur. Bu sport yo'nalishidagi ta'lim jarayonida ham juda dolzarbdir. Terminologik leksika sport va uning turli jihatlari bilan bog'liq maxsus atamalarni o'z ichiga oladi, va bu atamalarni to'g'ri tushunish va ishlatish talabalar uchun kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradi. Ya.A.Komenskiyning fikricha, o'rganilayotgan tillar fanning asosi emas, balki bilim olish va uzatish vositasidir. Muayyan tilni bilishning mukammalligi uni

ishlatishning amaliy vazifalari bilan belgilanadi [7]. I. G. Pestalotsi tilning grammatik tuzilishi va leksik birliklarning ma'lum bir to'plamini bilish bilan bog'liq holda tildan amaliy foydalanish qobiliyatining ustuvorligini asoslaydi [8]. A. Distervegning fikricha, o'rganish tabiiy mayllarga qarab ham, joy, vaqt va atrof-muhit sharoitlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak [9]. Hozirgi kunda terminologiyani bilish bu o'z kasbini yaxshi bilish bilan cheklanmasdan, balki bu sohani rivojlantirishga katta qadam ekanligini anglatadi. Masalan, sport yo'nalishidagi terminologik leksika quyidagi jihatlar orqali kasbiy kompetentlikni oshirishga hissa qo'shadi: 1. Aniq va to'g'ri muloqot qilish. Sport faoliyati murabbiylar, sportchilar va mutaxassislar o'rtasidagi samarali muloqotga asoslanadi. Talabalar sport terminlarini o'zlashtirganda, murakkab jarayonlar, qoidalar va strategiyalarni tushuntirishda aniqlikka erishadilar. Bu kasbiy muloqotni osonlashtiradi va xatoliklarning oldini oladi. Kasbiy tayyorgarlikning muhim qismi Har qanday kasbda muvaffaqiyat qozonish uchun soha terminlarini puxta bilish talab etiladi. Ingliz tilidagi sport terminologiyasini bilish sport murabbiylari, fiziologlar, hakamlar va sport tahlilchilari kabi mutaxassislar uchun kasbiy faoliyatning muhim qismidir. 3. Nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash. Terminologik leksika sport nazariyasini amaliyotda qo'llash imkonini beradi. Talabalar nazariy bilimlarini sport mashg'ulotlari va musobaqalarida qo'llaganlarida, terminlar ularning kasbiy mahoratini oshiradi. Bu, ayniqsa, xalqaro musobaqalar va chet el sportchilar bilan ishlashda muhimdir. 4. Globallashuv sharoitida raqobatbardoshlik. Ingliz tili xalqaro sport tiliga aylangan. Sport sohasidagi mutaxassislar global maydonda raqobatlashish va faoliyat yuritishlari uchun ingliz tilidagi sport terminologiyasini puxta bilishlari lozim. Bu kasbiy kompetentlikni xalqaro darajada oshirishga xizmat qiladi. 5. O'z-o'zini rivojlantirish va kasbiy malaka oshirish imkoniyati. Sport mutaxassislari uchun kasbiy rivojlanishda terminologik leksika bo'yicha bilimlarni yangilab borish, chet tillarda sohani o'rganish va zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirish zarur. Bu jarayonda to'g'ri va keng qamrovli terminlar bazasiga ega bo'lish, yangi bilimlarni samarali qabul qilishda muhim omil hisoblanadi. Terminologik leksika sport sohasidagi kasbiy kompetentlikni oshirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Bu nafaqat nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash imkonini beradi, balki sport ta'limida kommunikatsiya, o'z-o'zini rivojlantirish va xalqaro raqobatbardoshlikni ta'minlaydi. Misol qilib, volleybol va basketball sport o'yinlariga oid so'zlarni tahlil qilsak. Volleyball sport o'yiniga oid terminlar: Serve (Servis) – o'yinni boshlash yoki ochkoni qo'lga kiritish uchun to'pni raqib tomoniga zarb bilan uzatish. Set (Set) – ikki qo'l bilan to'pni havoda ushlab, hujum zarbasiga tayyorlash. Spike (Smayash) – to'pni kuchli zarba bilan raqib maydoniga yo'naltirish. Block (Blok) – to'pni raqib tomonidan o'tishiga to'sqinlik qilish uchun sakrab to'siq

- strategiya bilan o'ynash, Win a match - musobaqada g'alaba qozonish, Challenge an opponent - raqibga qarshi kurashmoq, Maintain endurance - chidamlilikni saqlash, Test physical limits - jismoniy chegaralarni sinab ko'rish, Lead the team - jamoani boshqarish, Practice traditional skills - milliy mahoratni mashq qilish, Support the players - o'yinchilarni qo'llab-quvvatlash, Encourage fair play - halol o'yinni rag'batlantirish, Dexterity - jismoniy chaqqonlik. Quyidagi nazariy jihatlar ingliz tilida sport terminologiyasini o'qitish jarayonida muhim o'rin tutadi:

1. Terminologik bilimlarni rivojlantirish

– Sport sohasida xalqaro terminologiyani ingliz tilida o'rganish o'quvchilarga global sport muhitini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bunday bilimlar xalqaro musobaqa va tadbirlarda yanada oson va samarali muloqot qilish imkoniyatini beradi.

– Shuningdek, ingliz tilida sport terminlarini o'rganish boshqa fanlarda ham xalqaro atamalarni tushunishga tayyorgarlik bo'ladi, ayniqsa sport menejmenti, fiziologiya va tibbiyot sohalarida.

2. Madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirish

– Ingliz tilida o'qitish sport madaniyati va muayyan sport turlari bilan bog'liq turli an'ana va urf-odatlarini ham o'rgatadi. Sport turli xalqlar o'rtasida madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishning kuchli vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

– Talablar sport terminlarini xalqaro kontekstda qo'llay olish orqali boshqa mamlakatlar sportchilari va sport muxlislari bilan yaqinroq muloqot qilish imkoniga ega bo'ladilar.

3. Lingvistik va kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish

– Ingliz tilida sport terminologiyasini o'rganish o'quvchilarni ko'p tillilikka yo'naltiradi, bu esa kognitiv rivojlanishni kuchaytiradi. Bir nechta tillarda terminlarni tushunish qobiliyati sportchining mental rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

– Terminlarni eslab qolish, ularning ma'nolarini aniqlash va tushunchalarni o'z kontekstida to'g'ri qo'llash ko'nikmalarini shakllantiradi.

4. Til o'rganish motivatsiyasini oshirish

– Sport ko'plab yoshlar uchun katta qiziqish uyg'otadi. Ular uchun qiziqarli bo'lgan sport sohasidagi terminlarni ingliz tilida o'rganish til o'rganishga nisbatan motivatsiyani oshiradi.

– Qiziqarli mavzular asosida til o'rganish jarayonini tashkil etish o'quvchilarni ko'proq faoliyatga jalb etadi va tilni yanada tezroq o'zlashtirishga yordam beradi.

5. Kasbiy tayyorgarlikni mustahkamlash

– Xalqaro sport maydonida ishlashni istagan o'quvchilar uchun ingliz tilidagi terminologiyani bilish kasbiy muvaffaqiyatga erishishda muhim o'rin tutadi.

Xususan, sport menejmenti, murabbiylik va hakamlilik sohalarida ingliz tilidagi terminologiyani bilish zarur.

– Turli sport nashrlari, xalqaro o‘quv dasturlari va ilmiy tadqiqotlar asosan ingliz tilida olib borilishi sababli, ingliz tilidagi terminologiyani bilish kasbiy rivojlanishni sezilarli darajada osonlashtiradi.

6. Global sport tadbirlari va tadqiqotlardan foydalanish imkoniyati

– Ko‘plab xalqaro sport yangiliklari, maqolalari va ilmiy ishlanmalar asosan ingliz tilida yoziladi. Bu materiallardan samarali foydalanish o‘quvchilarga zamonaviy sport yangiliklarini kuzatib borish va o‘z bilimlarini boyitish imkonini beradi.

– Shu tariqa, sport sohasi bilan bog‘liq nazariy va amaliy bilimlarni global miqyosda rivojlantirish imkoniyati paydo bo‘ladi.

Xulosa qilib shuni ta’kidlash joizki yuqoridagi nazariy ahamiyatlar ingliz tilida sport terminlarini o‘qitish jarayonini sport sohasi bilan bog‘liq universal ko‘nikmalarni shakllantirishda muhimligini ko‘rsatadi va o‘quvchilarni xalqaro miqyosda bilim olish va ishlashga tayyorlaydi.

Adabiyotlar:

1. Костомаров В.Г., Митрофанова О.Д. Учебник русского языка и проблема учета специальности// Русский язык за рубежом, 1978, № 4. - С. 49 - 53.
2. Лобанова Л.П. Коммуникативный аспект в преподавании иностранного языка// Методика преподавания иностранных языков в высшей школе/ Под ред. С. Г. Тер-Минасовой. - М.: Изд-во МГУ, 1993. - С. 58 - 66. ISBN 5-211-02993-3.
3. Зимняя И. А. Обучение говорению на иностранном языке в структуре учебника неязыкового вуза// Методика преподавания иностранных языков в вузе// Научные труды МГПИЯ им. М. Горького, вып. 137. М., 1979. - С. 3 - 25.
4. Сорокина Л.Н. Лексический и фонетический аспекты коррективного курса по английскому языку для неязыковых вузов// Методика преподавания иностранных языков на неспециальных факультетах. Сборник статей. - М.: МГПИЯ им. В. И. Ленина, 1972. - С. 51 - 69.
5. Гойхман М.Б. О возможности применения алгоритмов при решении задач, связанных с распознаванием и пониманием некоторых грамматических явлений (на материале французского языка) // Методика преподавания иностранных языков на неспециальных факультетах. Сборник статей. - М.: МГПИЯ им. В. И. Ленина, 1972. - С. 124 - 134.
6. Греция Т.В. Обучение семантизации профессионально ориентированной иноязычной лексики студентов медицинских вузов (на материале немецкого языка). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. СПб, 2005. — 18 с. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. - М.: Наука, 1987. -263 с.
7. Коменский Я.А. Великая Дидактика// Ян Амос Коменский. Избранные педагогические сочинения. - М.: Учпедгиз, 1954, С. 164-391.
8. Песталоцци И.Г. Избранные педагогические произведения. Т. 1. — М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961.-720 с.
9. Дистерверг А. Избранные педагогические сочинения. - М.: Гос. учеб- но-педагогич. изд-во министерства просвещения РСФСР, 1956. - 375 с.
10. Sonneveld, H. B., Loening, K. L. Terminology: applications in interdisciplinary communication/ ed. By H. B. Sonneveld, K. L. Loening. Amsterdam/ Philadelphia, 1993. — 244 P.
11. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. - М.: Наука, 1987. -263 с.